

RUSYA - SURİYE İLİŞKİLERİ VE ORTADOĞU KRİZLERİNE ETKİSİ

Burak Çalışkan

İNSAMER
İNSANI VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Araştırma 14

Giriş

Soğuk Savaş döneminden bugüne kadar uluslararası arenada yaşanan stratejik mücadelenin Suriye-Rusya ilişkileri üzerinde teşvik edici bir etkisi olmuştur. Her iki ülkenin Batı'yla ilişkilerinde yaşadığı gerilim, tarafların yakınlaşmasında önemli rol oynamıştır. Bu ilişki ağı Şam rejimi için hayati bir önem taşıırken, Rusya'ya kendi çevresinin dışında stratejik bir alan kazandırmıştır. Bu çalışmada bu söylem üzerine yoğunlaşarak Rusya-Suriye ilişkileri ele alınmıştır.

Soğuk Savaş Dönemi

Sovyetler Birliği ve Suriye ilişkileri, Suriye'nin 1946'da bağımsızlığını kazanmasının hemen ardından başlamıştır. Suriye'de milliyetçi ve Batı karşıtı

düşüncenin 1950'li yıllardan itibaren etkinlik kazanması ise iki ülkeyi müttefik haline getirmiştir. 1954 yılında Suriye, Çekoslovakya ile bir askerî anlaşma imzalayarak Doğu Bloğu ile askerî anlaşma yapan ilk Ortadoğu ülkesi olmuştur. Zira o dönemde SSCB'ye göre Baas Partisi'nin seküler ve sosyalist ideolojisi, Rusya'daki Komünist Parti'ye daha yakındı. Mısır kuşkusuz stratejik açıdan Suriye'den daha önemli olmasına rağmen Moskova, ilk dönemden itibaren Ortadoğu politikasında Suriye'yi köşe taşı olarak görmüştür.¹

Süveyş krizinin ardından SSCB'nin Ortadoğu'daki etkinliği artarken, ABD de Eisenhower Doktrini'ni ilan ederek SSCB'yi dengelemeye çalışmıştır. 1957

¹Galia Golan, *Soviet Policies in the Middle East: from World War Two to Gorbachev*, Cambridge:Cambridge University Press, 1990, ss. 141-142.

İNSAMER
İNSANI VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

yılına gelindiğinde Amerikan politikası, Batı yanlısı unsurlarca Suriye hükümetini devirmeye çalışıyor izlenimi vermekteydi.² Bu durumun da etkisiyle SSCB ve Suriye arasında 6 Ağustos 1957’de imzalanan Ekonomik ve Teknik Yardım Anlaşması ile Suriye, yoğun şekilde silahlandırılmaya başlanmıştır.³ Suriye’nin bir Sovyet uydusu haline gelmesi ve silahlanması, Türkiye’nin güvenliği açısından da endişe verici bir durum olarak değerlendirilmiştir.

Bundan dolayı aynı yılın eylül ayından itibaren Türk Kara Kuvvetleri’ne ait 37.000 asker Suriye sınırına konuşlandırılmıştır. Türkiye’nin sınıra askere yığmasına ilk tepki SSCB’den gelmiş ve gerçekleşecek bir müdahalenin büyük bir felakete yol açacağı konusunda Türkiye uyarılmıştır. Bu arada iki Sovyet savaş gemisi Suriye’nin Lazkiye Limanı’nı, Amerikan 6. Filosu da İzmir Limanı’nı ziyaret etmiştir. Ayrıca SSCB de Türkiye sınırına asker yığmaya başlamıştır. Sorunun uluslararası bir boyut kazanması üzerine önce Birleşmiş Milletler (BM) bünyesinde, daha sonra ikili görüşmeler çerçevesinde, 1958 yılında taraflar arasındaki ilişkiler yumuşamaya başlamıştır.⁴ Ancak Soğuk Savaş atmosferinde yaşanan bu bloklar arası bunalım, SSCB ve Suriye arasındaki ilişkileri daha da kuvvetlendirmiştir.

Amerikan Dışişleri Bakanlığı’nın SSCB danışmanı olan George F. Kennan’ın Temmuz 1947’de *Foreign Affairs* dergisinde yayımlanan imzasız makalesinde, Rusların yayılmacı eğilimlerinin uzun dönemli ama sarsılmaz ve uyanık bir politikayla çevrelenerek denetim altına alınması önerilmektedir.⁵ 1950’li yıllarda bu öneri ABD’nin çevreleme stratejisi olarak bir devlet politikası

haline getirilmiştir. SSCB ise Suriye gibi jeopolitik öneme sahip ülkeler vasıtasıyla bu çevreleme stratejisini kırmaya çalışmıştır. 1957 yılında yaşanan Suriye bunalımı sırasında SSCB’nin gösterdiği kararlı tutumda bu jeopolitik mücadelenin önemi büyüktür. Türkiye ise bu dönemde çevreleme stratejisine katılarak dış politikasında uluslararası sistem unsurlarından etkilendiğini açıkça göstermiştir.

Suriye’de 1963 yılında Baas Partisi askerî bir darbeyle yönetimi ele geçirmiş, 1970’te ise Baas’ın en güçlü isimlerinden birisi olan Hafız Esad iktidara gelmiştir. Esad ilk dış ziyaretini 1971’de Moskova’ya gerçekleştirmiştir. Bu ziyaret sırasında varılan anlaşmaya göre SSCB, Suriye’nin Tartus Limanı’nda bir deniz üssü ve tesis kurma hakkı elde etmiştir.⁶ Hafız Esad ve SSCB arasında ilişkilerin gelişmesinde Mısır faktörü de önemli bir rol oynamıştır. Hafız Esad’ın iktidara geldiği 1970 yılında Mısır lideri Cemal Abdül Nasır hayatını kaybetmiştir. Nasır’ın yerine iktidara gelen Enver Sedat ise SSCB’den uzaklaşarak Batı Bloğu’na yaklaşmayı tercih etmiştir. Bu durum Soğuk Savaş’ın sonuna kadar Suriye’yi SSCB’nin Ortadoğu’daki temel müttefiki haline getirmiştir. Bu dönemde binlerce Sovyet uzmanı Suriye’de görevlendirilirken, Suriyeli öğrenciler de Sovyet üniversitelerinde eğitim almaya başlamıştır.⁷

1979 Camp David süreci ile Mısır ve İsrail’in anlaşması, Suriye’nin tehdit algısını daha da artırmıştır. 1980’de SSCB’nin Afganistan işgali ise sadece Batı Bloğu’nun değil Müslüman dünyasının da büyük tepkisini çekmiştir. Bu konjonktür çerçevesinde gerçekleşen 8 Ekim 1980 SSCB-Suriye Dostluk ve İşbirliği Anlaşması, ilişkileri

² Oral Sander, *Siyasi Tarih: 1918-1994*, Ankara: İmge Yayınları, 2010, ss. 308-309.

³ Tayyar Arı, *Yükselen Güç: Türkiye-ABD İlişkileri ve Ortadoğu*, Bursa: MKM Yayıncılık, 2010, s. 29.

⁴ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası Cilt 1: 1919-1980*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, ss. 629-631.

⁵ George F. Kennan, “The Sources of Soviet Conduct”, *Foreign Affairs*, 1947, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/1947-07-01/sources-soviet-conduct>; Ömer Göksel İşyar, *Karşılaştırmalı Dış Politikalar*, Bursa: Dora Yayınları, 2013, s. 542.

⁶ Anthony H. Cordesman, *Russia in Syria: Hybrid Political Warfare*, 2015, CSIS, <http://csis.org/publication/russiasyria-hybrid-political-warfare>

⁷ Dmitri Trenin, *The Mythical Alliance: Russia’s Syria Policy*, The Carnegie, 2013, <http://carnegie.ru/publications/?fa=50909#>; Galia Golan, a.g.e., ss. 153-155.

en üst seviyeye taşıyan belge olmuştur. İki ülke arasında neredeyse bir garantörlük ilişkisi kuran anlaşma, Suriye'yi tamamen bir SSCB uydusu haline getirmiştir. Bu anlaşma ile Suriye, SSCB'nin Afganistan işgalini tanıırken, SSCB de Siyonizm'i bir ırkçılık olarak tanımlamıştır. Bu anlaşma, uluslararası arenada karşılaşılan zorlukların iki müttefiki yakın ilişki kurma konusunda teşvik ettiğini bir kez daha ortaya koymuştur.

1985'te Gorbaçov'un SSCB'nin liderliğine gelmesi, Moskova'yı Ortadoğu'da güvenilir bir ortak olmaktan çıkarmıştır. Zira SSCB için artık ekonomik kaygılar, ideolojik kaygıların önüne geçmeye başlamıştır.⁸ Suriye'nin tüm itirazlarına rağmen 1987'de SSCB-İsrail ilişkileri yeniden başlatılmıştır. Aynı yıl içerisinde Suriye de Moskova'nın askerî alandaki yardımlarının yetersiz olduğunu söyleyip Moskova'ya yeni üs kolaylıkları vermeyeceğini açıklamıştır. 1980'lerin ortalarında Suriye'de 13.000 Sovyet uzman ve danışmanın varlığından bahsedilmektedir. Gorbaçov, bu uzman ve danışmanların sayısını da 3.000 dolayına düşürmüştür.⁹

SSCB'nin yıkılmasıyla en önemli destekçisini kaybeden Suriye, 1990'ların başında ABD ve Batı ile anlaşmanın yollarını denemiştir. Hafız Esad, Başkan Bush ile görüşerek İsrail ile barışma konusunda açık kapı bırakmıştır.¹⁰ Ayrıca 1991 yılında Saddam'ın Kuveyt'i işgal etmesine karşı ABD öncülüğünde oluşturulan uluslararası koalisyonla katılarak sempati kazanmaya çalışmıştır.¹¹ Bütün bu politika değişikliğinin en önemli sebebi ise, Moskova kaynağı kesilen Suriye'nin silahlanma konusunda İsrail'le yarışamayacağını anlamasıdır; zira İsrail 1990'larda güçlü bir şekilde silahlanmıştır. Ancak Suriye bu dönemde

önceliği kimyasal ve biyolojik silahlara vererek denge oluşturabileceğini düşünmüştür. Bu konuda da en büyük yardımcısı yine Rusya olmuştur. Öte yandan Yeltsin döneminde gündeme gelen Suriye'nin silah satışlarından kaynaklanan 13,4 milyar dolarlık borcu, ikili ilişkileri uzun süre olumsuz etkilemiştir. Rusya 90'larda ekonomik kriz ve iç problemlerle uğraşsa da Suriye gibi önemli bir silah pazarını Almanya ve Çin'e kapı tırmak istemediğinden, 1994 ve 1996 yıllarında askerî iş birliği ve modernizasyon konularında Suriye ile anlaşmıştır.¹²

Putin Dönemi

Vladimir Putin'in Rusya Başbakan'ı olduğu 1999 yılında Hafız Esad da Moskova'ya son ziyaretini gerçekleştirmiştir. Ziyaret sırasında 13,4 milyar dolarlık borç sorunu ve dondurulmuş iş birliği konuları ele alınmış, ve bu tarihten sonra Moskova yönetimi Suriye'ye karşı daha yumuşak bir tavır sergilemeye başlamıştır. Moskova'nın Şam ile olan ilişkilerini yumuşatmak istemesini *İzvestiya* gazetesi üç nedene bağlamıştır:

1. Moskova'nın Suriye'yi İsrail ile barış konusunda ikna edebileceğini düşünmesi,
2. Tartus Deniz Üssü'nün Rusya'nın Akdeniz'deki tek üssü olması,
3. Şam'ın Sovyetler Birliği'nden kalma 13,4 milyar dolarlık borcun bir kısmını ödemeye hazır olması.¹³

Putin'in Rusya'da başkanlığa gelmesi ile Rus iç ve dış politikasında da yeni bir dönem başlamıştır. 28 Haziran 2000'de yayımlanan "Dış Politika Algılaması" belgesi çok kutupluluk ve aktif dış politika hedefi ile Putin dönemi dış politikası-

⁸ Yevgeny Primakov, *Russia and the Arabs: Behind the Scenes in the Middle East from the Cold War to the Present*, New York: Perseus Books Group, 2006, ss. 40-41.

⁹ Tayyar Arı, *Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, Bursa: MKM Yayıncılık, 2012, ss. 152-153.

¹⁰ Daniel Pipes, *Damascus Courts the West: Syrian Politics 1989-1991*, Washington DC: The Washington Institute, 1991, ss. 15-17.

¹¹ Ahmet Emin Dağ, *Ortadoğu Çatışmaları*, İstanbul: İHH İnsani ve Sosyal Araştırmaları Merkezi, 2015, s.98.

¹² Talal Nizameddin, *Russia and the Middle East*, New York: ST. Martin's, 1999, ss. 161-173.

¹³ Mark N. Katz, *Putin's Foreign Policy Toward Russia*, MERIA, 2006. <http://www.rubincenter.org/meria/2006/03/Katz.pdf>

na yön vermiştir. Putin açısından uluslararası politikanın en önemli kavramlarını realizm ve pragmatizm oluşturmaktadır.¹⁴ Bundan dolayı Suriye ile kurduğu ilişkiye de bu açıdan yaklaşmaya çalışmıştır. Putin'in göreve geldiği ilk yıllarda Rusya iki büyük problemle karşı karşıyaydı; ekonomik kriz ve Çeçen direnişi. Bu iki problemle mücadele edebilmek için de Batı ile iyi ilişkiler kurulmasına ihtiyaç vardı. Bütün bu koşullar altında Putin, özellikle başkanlığının ilk beş yılında, petrol ve doğalgaz boru hatlarının yanında Batı'dan sağladığı yatırımlarla Rus ekonomisini ayağa kaldırmaya çalışmıştır. Putin ayrıca, 11 Eylül saldırılarının dünya kamuoyunda yarattığı etki ile kanlı bir Çeçen mücadelesi içine girmiştir. Bu süre zarfında ABD ve İsrail ile ilişkilerinin bozulmasını istemediğinden Suriye'ye olan Rus ilgisi çok daha kısıtlı bir seyir izlemiştir.¹⁵

Putin 2000 yılında ölen Hafız Esad'ın cenaze törenine katılmamış ancak Duma Meclisi, Rusya-Suriye ilişkilerinin Beşar Esad ile birlikte gelişmeye devam edeceğine dair inançlarını belirten bir mesaj yayımlamıştır. 18 Haziran 2000 tarihinde de Beşar Esad Moskova'yı ziyaret ederek Putin ile bir araya gelmiştir.¹⁶ Ne var ki 2005 yılına kadar ilişkilerde belirgin bir gelişme yaşanmamıştır. Ancak bu durumun tek bir istisnası, silah satışı konusundaki görüşmelerde sağlanan anlaşmalardır. Özellikle ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgalinin ardından, Rusya'nın Suriye'ye İskender balistik füzeleri ve S-300 satması gündeme gelmiş fakat İsrail'in güvenliği nedeniyle Putin, ABD ve İsrail'in baskısıyla karşılaştığından satış gerçekleştirilememiştir.¹⁷

Rusya-Suriye ilişkileri, Soğuk Savaş dönemine

benzer bir şekilde, stratejik bir mücadele sonucunda gelişim göstermiştir. Putin'in ilk yıllarında İran, Irak ve Libya Rusya'nın Ortadoğu'daki en önemli müttefikleridir. Ocak 2002'de ABD Başkanı George W. Bush, şer eksenini tanımlamasına Irak ve Kuzey Kore'den sonra İran'ı da dahil etmiştir. 2003 yılında gerçekleşen Irak işgalinin ardından Irak'ta büyük maddi kayıplara uğrayan Rusya, İran'a uygulanmak istenen ambargolara karşı çıkmıştır. Bunlardan daha da önemlisi, 2003 sonbaharında Gürcistan'da, 2004'te Ukrayna'da ve 2005'te Kırgızistan'da gerçekleşen yönetim değişiklikleri Rusya ve ABD arasındaki ilişkileri zedelemiş¹⁸ ve Rusya'ya çevrelendiği izlenimini vermiştir.

Rusya'nın Soğuk Savaş sonrası yaşadığı en ciddi güvenlik problemlerinden biri de Karadeniz Filosu'nun Ukrayna topraklarında kalmasıdır. Uzun pazarlıklar sonucu 1997 yılında Sivastopol Limanı kiralansa da anlaşmazlıklar devam etmiştir. Rusya Parlamentosu'nun alt kanadı Duma'nın Dış Politika Danışmanı Aleksandr Dugin'in *Rus Jeopolitiği* adlı kitabında Kiev-Moskova eksenini, Rus devletçiliğinin özü olarak belirtmekte ve bu iki ülkenin geniş entegrasyon süreci gerçekleşmezse, Ukrayna'nın er veya geç NATO'nun yani Rusya'nın başlıca jeopolitik düşmanının üssüne dönüşeceği dile getirilmektedir.¹⁹ Ukrayna'da 2004'te yaşanan yönetim değişikliğinin ardından NATO'ya katılım düşüncesi de bu görüşü doğrulamıştır. Ayrıca 2001 Rusya Deniz Doktrinini'ne göre Akdeniz, Atlantik bölgesinin bir unsuru ve Rus deniz gücünün bölgesel güvenlik açısından bir boyutu kabul edilmiş ve Karadeniz Havzası'nın güvenliğinin Akdeniz'den başladığı dile getirilmiştir. Bundan dolayı Rusya'nın Karadeniz

¹⁴ Elnur Hasan Mikail, *Yeni Çarlar ve Rus Dış Politikası*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007, ss. 70-78.

¹⁵ Andrej Kreutz, *Russia in the Middle East: Friend or Foe?*, Westport: Greenwood Publishing, 2007, ss. 25-26.

¹⁶ Aynı yer.

¹⁷ Ilya Bourtnan, *Putin and Russia's Middle Eastern Policy*, MERIA, 2006, <http://www.rubincenter.org/meria/articles/2006/june/putin-and-russias-middle-eastern-policy.pdf>

¹⁸ Erel Tellal, Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Cilt 65, Sayı 3, 2010, ss. 215-221.

¹⁹ Aleksandr Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, İstanbul: Küre Yayınları, 2015, ss. 359-365.

güvenliği için Akdeniz’de bir deniz gücü bulundurma zorunluluğu gündeme gelmiştir.²⁰

Rusya’nın yakın çevresinde hissettiği güvensizlik 2005 yılında Suriye-Rusya ilişkilerini bir başka boyuta taşımıştır. Beşar Esad’ın Ocak 2005’te gerçekleşen Moskova ziyareti ilişkiler açısından çok önemli bir dönüm noktası olmuştur. Uzun yıllar ikili ilişkilerde büyük bir sorun teşkil eden Suriye’nin 13,4 milyar dolarlık borcunun %73’ü silinmiş ve geriye kalan 3 milyar 600 milyon dolarlık borç taksite bağlanmıştır. Rusya’nın -Karadeniz Filosu’na bağlı- Suriye’nin Tartus Limanı’ndaki deniz üssünün kullanım hakları devam etmiştir. ABD ve İsrail’in itirazlarına rağmen Rusya, Suriye’ye gelişmiş hava savunma sistemleri satışını da kabul etmiştir. Ayrıca çok sayıda silah ve enerji anlaşması imzalanarak Rus silah sanayisi ve enerji şirketleri için sıcak para girişi sağlanmıştır.²¹ Suriye ile bu anlaşma sağlandıktan sonra birçok Rus stratejist, Ukrayna’nın bir problem çıkarması halinde Tartus Limanı’nın genişletilerek Karadeniz Filosu’nun bu bölgeye kaydırılması gerektiğini tartışmaya başlamıştır. Aynı yıl şubat ayında Lübnan Başbakanı Refik Hariri’nin suikast sonucu öldürülmesinin arkasında Suriye bağlantısı olduğu iddiası, Şam yönetimini uluslararası baskıyla karşı karşıya bırakmış ancak BM’de Suriye’ye uygulanmak istenen ambargoya Rusya karşı çıkarak Suriye’yi uluslararası baskıdan kurtarmıştır.²² Bir kez daha uluslararası alanda karşılaşılan zorluklar iki ülkeyi birbirine yakınlaştırmıştır.

ABD Başkanı George W. Bush’un 2001 yılı başında gündeme getirdiği Ulusal Füze Savunma

Sistemi projesi, Reagan’ın 1980’li yılların başında gündeme getirdiği Yıldız Savaşları olarak bilinen Stratejik Savunma Girişimi projesinin başka bir şekilde devamı niteliğindedir. Bush yönetimi Polonya ile savunma füzeleri, Çek Cumhuriyeti ile de radar sistemi konuşlandırılması için 2008’de anlaşmaya varmıştı. Ancak 2009’un Ocak ayında iş başına gelen Obama yönetimi, 2009 Eylül’ünde yaptığı açıklamayla Doğu Avrupa’ya yerleştirilecek uzun menzilli füze savunma sisteminden vazgeçildiğini açıklamıştır.²³ Zira 2007 yılında başlayan görüşmeler Rusya’da ciddi anlamda rahatsızlığa yol açmıştı. Aynı yıl gerçekleşen 43. Münih Güvenlik Konferansı’nda Putin tarihî bir konuşma yaparak NATO’nun genişlemesinden duyduğu rahatsızlığı dile getirmiş ve ABD’nin oluşturmaya çalıştığı tek kutuplu dünyanın kabul edilemez olduğunu belirtmiştir.²⁴

2007 yılının sonlarına gelindiğinde Rusya, kanlı Çeçen mücadelesine karşı kendi adına istediği sonucu almıştır. Ayrıca petrol ve doğalgaz boru hatları üzerinden kurduğu enerji tekeliyle, problem yaşadığı ülkelerde bu kartı bir baskı aracı olarak kullanmaya başlamıştır. Tekrar eski gücünü kazanmaya başlayan Rusya, Ağustos 2008’de Gürcistan’a askerî müdahalede bulunmuştur.²⁵ Rusya Gürcistan’a müdahale ettiğinde, Suriye Rusya’ya destek veren nadir ülkelerden biri olmuştur.²⁶ Bu atmosfer eşliğinde Suriye ve Rusya, Tartus’taki deniz üssünün genişletilmesi konusunda anlaşmaya varmıştır. 2009 yılında Rusya, liman üzerindeki genişletme çalışmalarını başlattığını açıklamıştır. Mayıs 2010’da Rusya Federasyonu Başkanı Dmitri Medvedev, Suriye’ye yönelik yeni bir

²⁰ Vladimir Putin, “Maritime Doctrine of Russian Federation 2020”, http://www.oceanlaw.org/downloads/arctic/Russian_Maritime_Policy_2020.pdf

²¹ Tranin, a.g.e., ss. 8-9.

²² Arı, Ortadoğu..., a.g.e., s. 155.

²³ Tayyar Arı, Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, Bursa: MKM Yayıncılık, 2013, ss. 579-581.

²⁴ “Putin’s Prepared Remarks at 43rd Munich Conference on Security Policy”, *The Washington Post*, 12 Şubat 2007, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/02/12/AR2007021200555.html>

²⁵ Tellal, a Zümrüdüanka: Rusya..., ss. 227-228.

²⁶ Andrej Kreutz, *Syria: Russia’s Best Asset in the Middle East*, Paris: NIS Center, 2010, s. 12, <https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/kreuzengrussiasyrianov2010.pdf>; Anthony Cordesman, a.g.e., s. 4.

tehdit söylemi yükseldiği bir dönemde, Şam'a ziyarette bulunmuştur. Bu ziyaret Suriye-Rusya ilişkilerinde yeni bir diplomatik destek ve birliktelik olarak lanse edilmiştir.²⁷

Arap Baharı Süreci

17 Aralık 2010'da Tunus'ta başlayan daha sonra bütün Arap dünyasına yayılan isyan ve demokrasi dalgası, Arap Baharı olarak adlandırılmıştır. Tunus, Mısır ve Yemen'den sonra Libya uluslararası gündemin ilk sırasına oturmuştur. BM Güvenlik Konseyi'ne getirilen ve "Libya'da sivilleri koruma amacıyla uçuşa yasak bölge oluşturulmasına yetki veren" karara çekimser oy kullanan Rusya, 19 Mart 2011'de başlayan hava operasyonlarının yaratabileceği sonuçlar bağlamında endişelerini dile getirmiştir. Libya'ya yönelik NATO müdahalesine hep muhalif kalan Rusya, Muammer Kaddafi'nin devrilmesi, ardından da öldürülmesi sonrası bölgedeki gelişmelerle ilgili tutumunu sertleştirmiştir. BM Güvenlik Konseyi'nin 1970 sayılı Libya'ya yönelik müdahalesine karşı çıkmayan Putin, yine de bu müdahaleyi "Haçlı Seferi" olarak nitelemiştir. Libya'daki yönetim değişikliğinin ardından Rusya ciddi maddi kayıplar yaşamıştır. 2011 Mart'ında ise Suriye, yönetime karşı yükselen isyanlarla çalkalanmaya başlamıştır. Bu gelişmeler üzerine Rusya, Libya'dan sonra sıranın Suriye'ye geldiğini görünce tavrını netleştirmiştir.²⁸

İlk defa 2011 Nisan ayında BM Güvenlik Konseyi'nde gündeme gelen Suriye hükümetini kınama konusundaki karar tasarısını veto eden Rusya ve Çin, 4 Şubat 2012'de ve 19 Temmuz 2012'de gündeme getirilen diğer karar tasarılarını da veto etmiştir. Bu durumu Suriye'nin iç meselesi olarak niteleyen Rusya,²⁹ muhataplara gözdağı vermek için Kasım 2011'de üç savaş gemisini Tartus Limanı'na göndermiş, ayrıca

Amiral Kuznetsov uçak gemisini Suriye'ye itikal ettireceği yönündeki haberleri de basına sızdırmıştır. Dönemin Rusya Başbakanı Putin, 2012 yılında yazdığı bir makalesinde Ortadoğu'da iki net angajmanlarının olduğunu belirtmiştir:

- İran'a yönelik bir askerî harekâta karşı İran'ı savunmak,
- Suriye ve diğer ülkelerde rejim değişikliği baskılarını engellemek.³⁰

Gerçekten de Rusya Batılı büyük güçlerin Suriye'ye yaptırım uygulamasına ve askerî müdahalede bulunmasına kesinlikle karşı çıkacağını pek çok kez belirtmiştir. Suriye'nin Batı eksenli bir iktidarla yönetilmesi halinde, İran'ın bölgede tek başına kalarak yalnızlaşacak olması Rusya açısından kabul edilebilir bir durum değildir. Aleksandr Dugin, Rusya'nın yeni vizyonunda Moskova-Tahran eksenini en stratejik hatlardan biri olarak değerlendirmiştir. Suriye'deki rejimin çökmesi halinde bu hattın zayıflayacak olması, Rusya'nın kararlı tutumunun en önemli sebeplerinden biridir. Bundan dolayı Arap Baharı'nın başından itibaren Moskova-Tahran-Şam üçgeni arasındaki ilişkiler kuvvetlenerek gelişmiştir.

ABD ve 19 müttefik ülke, 2012 Mayıs'ında Akdeniz'de 12.000 askerinin katılımıyla "Eager Lion" (Ateşli Aslan) isimli uzun süren bir tatbikat düzenlemiştir. Son 10 yıl içerisinde Ortadoğu'da gerçekleşen bu en büyük askerî tatbikatın Suriye'ye yönelik müdahalenin ön çalışması olduğu izlenimi verilmiştir. Bunun üzerine Rusya, Akdeniz'den gelecek bir saldırıya karşı Suriye'nin savunmasına yardımcı olacağını fiilen ilan etmiştir. Öncelikle Tartus Deniz Üssü, askerî olarak kuvvetlendirilmiş ve Rusya'nın Suriye'deki eski dinleme istasyonu yenilenmiştir. Özellikle 2011'de başlayan iç savaş sonrasında Rusya'nın Suriye'ye askerî

²⁷ Kreutz, *Syria: Russia's...*, s. 17.

²⁸ Barış Doster, "Arap Baharı Özelinde Rusya'nın Suriye Politikası", Arap Baharı ve Suriye, der. Barış Adıbelli, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2012, ss. 47-51.

²⁹ Arı, Ortadoğu..., ss. 157-159.

³⁰ Ömer Göksel İşyar, "Türkiye-Rusya İlişkileri: Günümüzde Doğu-Batı Rekabetinin Yeni Kırılma Noktası", Rusya'nın Doğu Politikası, der. Sezgin Kaya, Bursa: Ekin Yayınevi, 2013, ss. 116-123.

yardımları dikkat çekici bir şekilde artarken bu durum sonraki dönemde Moskova'nın iç savaşa daha fazla müdahil olmasının da yolunu açmıştır. Nitekim bu silah yapısı içinde en dikkat çekici olanlar şunlardır:

- T-72 ve T-90 tipi tanklar
- Smerch, Grad, TOS-1 isimli roketatarlar
- Su-24 ve Su-25 model savaş uçakları.³¹

Ayrıca bölgeye;

- Pantsyr-21 isimli hava savunma sistemi konuşlandırılmış,
- Buk-M2 isimli 50 km menzilli, monteli hava savunma sistemini kurulmuş,
- Bastion isimli 300 km menzilli, karadan denizdeki hedeflere atılabilen füzeler yerleştirilmiş,
- 36 adet Yak-130 savaş uçağı gönderilmiştir.³²

2013 yılında Suriye'deki iç savaşın şiddetlenmesiyle birlikte Rusya, Suriye'ye S-300 hava savunma sistemlerini yerleştirmiştir.³³ Türkiye'nin 24 Kasım 2015'te Su-24 tipi Rus savaş uçağını düşürmesinin ardından S-400 hava savunma sistemlerinin de Lazkiye Hava Üssü'ne güvenlik nedeniyle konuşlandırıldığı açıklanmıştır.³⁴

Ukrayna Krizi: Karadeniz'den Akdeniz'e Uzanan Bir Dış Politika

Suriye'de bu gelişmeler yaşanırken Kasım 2013'te Başkent Kiev'de muhaliflerin başlattı-

ğı gösteriler tüm dünyada dikkatleri Ukrayna üzerine toplamıştır. Dönemin Ukrayna Cumhurbaşkanı Viktor Yanukoviç'in Avrupa Birliği (AB) ile yapılacak olan ortaklık anlaşmasını iptal ederek Rusya ile iş birliği yapması muhalifleri sokağa dökmüştür. Protestoların şiddetlenmesi üzerine süreci yönetemeyen Yanukoviç, ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Bu süreç içerisinde AB, muhaliflere olan desteğini bildirirken Rusya da Yanukoviç'in yanında olduğunu göstermiştir. 27 Şubat 2014 tarihinde Rusya Kırım'a çıkarma yapıp kontrolü sağlamıştır. Gelişen süreçte Kırım Parlamentosu 16 Mart'ta bağımsızlığını ilan ederken Rusya Federasyonu da bu bağımsızlığı tanımıştır.³⁵ Son noktada Rusya Cumhurbaşkanı Vladimir Putin, ilgili kararnameyi imzalayarak Kırım'ı ve Rusya'nın Karadeniz Filosu'na ev sahipliği yapan Sivastopol'u Rusya Federasyonu'na bağladığını açıklamıştır. Bu durum bölgesel ve uluslararası denklemde önemli bir dönüşümü beraberinde getirmiştir.

Rusya'nın Soğuk Savaş sonrası dönemde en önemli problemlerinden biri olan Karadeniz Filosu'nun güvenliği, Kırım ilhak edilerek sağlanmış gözükmektedir. İlhak sonrası ABD ve AB'den gelen cılız tepkiler Rusya'yı kararlı tutumundan vazgeçirememiştir. Ayrıca AB ve ABD'nin uygulamaya koyduğu ekonomik yaptırımlar³⁶da AB'nin Rusya'ya olan enerji bağımlılığından dolayı sürdürülebilir gözükmemektedir. Yine Rusya, bu süreç zarfında Suriye'ye olan desteğini sürdürmüştür. Özellikle Şam rejiminin daha fazla silahlandırılması konusunda büyük bir uğraş verilmiştir.

³¹ "Suriye'deki Rus Silahları", *Aljazeera Turk*, 25 Eylül 2015, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/suriyedeki-rus-silahlari>

³² İşyar, *a.g.e.*, ss. 124-127.

³³ "Report: Russia Transferred S-300 Missiles into Syria", *Israelnationalnews.com*, 9 Ekim 2013, <http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/171767#.VssSM5x97IU>

³⁴ "Russia S-400 Syria Missile Deployment Sends Robust Signal", *BBC.com*, 1 Aralık 2015, <http://www.bbc.com/news/world-europe-34976537>

³⁵ "Putin Kırım'ın Bağımsızlığını Tanıdı", *lifenevs.ru*, 17 Mart 2014, <http://lifenevs.ru/news/129284>

³⁶ "Rusya'nın İthalat Boykotu Kimi Etkiler?", *Amerika'nın Sesi*, 15 Ağustos 2014, <http://www.amerikaninsesi.com/content/rusya-nin-ithalat-boykotu-kimi-etkiler/2414623.html>

Sonuç

2014 yılında kendisi için hayati önem taşıyan Ukrayna meselesini hallettikten sonra, Suriye meselesine daha fazla angaje olmaya başlayan Rusya, Tartus'taki deniz üssünün ardından 2015 yılı itibarıyla Lazkiye'de bulunan Bassel el-Esed Hava Üssü'ndeki askerî varlığını artırmaya başlamıştır. 2.000 Rus personelin yanı sıra 32 Rus jeti ve 16 helikopterin bulunduğu üs, Rusya'nın Suriye'deki askerî varlığını güçlendirmiştir.³⁷ 2014 yılı boyunca dünya medyasının ilgisi Ukrayna krizi ve Rusya'nın Kırım'ı ilhaki üzerine yoğunlaşmıştı. 2015 yılıyla birlikte Rusya'nın DAES ile mücadele çatısı altında Şam rejimine destek vererek Suriye krizine angaje olması, dünya medyasının dikkatlerini yeniden Suriye krizine çevirmesine neden olmuştur. Putin, bu stratejik hamlesiyle yangın ve kriz bölgesini kendi sınırlarından oldukça uzak bir yere taşımayı başarmıştır.

Soğuk Savaş döneminden itibaren Suriye ve Rusya karşılaştıkları her uluslararası kriz ve

çevrenmişlik duygusunda birbirlerine daha çok yaklaşmıştır. Bu durum Suriye rejimi için hayati önem taşırken, Rusya için de kendi çevresinin dışında tutunabileceği stratejik bir alan yaratmıştır. Arap Baharı sürecinde bir kez daha şahit olduğumuz üzere, Şam rejimi varlığını Rus desteğine bağlarken, Rusya da Ortadoğu denkleminde etkisini Suriye üzerinde kurmaya çalışmaktadır.

Putin'in 2000 yılında iktidara geldiğinde uygulamaya çalıştığı realist ve pragmatist dış politika anlayışının uzun süre korunduğu söylenebilir. Çeçen mücadelesini sürdürmek ve ekonomik olarak toparlanmak zorunda olan Putin yönetimi, ilk yıllarında daha sakin bir dış politika izleyerek Batı ile ilişkilerini iyi tutmaya özen göstermiştir. Ülkenin toparlanmasının ardından Putin yönetiminin ilk askerî müdahalesi 2008 yılında Gürcistan'a karşı denenmiş ve Rusya fazla bir tepki görmeden istediğini almaya başarmıştır. Putin'in

³⁷ "These New Satellite Images Show How Russia is Expanding its Military Presence in Syria", *The Washington Post*, 22 Eylül 2015, <https://www.washingtonpost.com/news/checkpoint/wp/2015/09/22/these-new-satellite-images-show-how-russia-is-expanding-its-military-presence-in-syria/>

³⁸ "Rusya'nın Suriye'deki Kâr-Zarar Muhasebesi", *Al-Monitor*, 7 Ocak 2016, <http://www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2016/01/russia-syria-intervention-costs-benefits-turkey-ukraine.html#>

ikinci denemesi ise 2014 yılında Ukrayna'ya karşı olmuştur. Batı'nın ekonomik ambargo uygulama kararına rağmen Rusya bu krizden de istediğini almış gözükmektedir. 2015 yılı itibarıyla Suriye krizine fazlasıyla angaje olmuş görünen Rusya'nın realist ve pragmatist bir dış politika izlediğini söylemek ise zorlaşmaktadır. Uygulanan ambargolar ve düşen petrol fiyatlarıyla ekonomik anlamda büyük bir sıkıntı yaşayan Moskova, boyutlarını aşan bir mücadeleden içine girerek prestij savaşı yürütmeye çalışmaktadır. Ayrıca, DAESH ile mücadele çatısı altında Rusya'nın Suriye'de askerî varlığını artırarak başta Türkiye olmak üzere bölgede çıkarları bulunan ülkeleri rahatsız etmesi, yeni krizleri doğurmaktadır.

Suriye krizi devam ederken Şam rejiminin ayakta kaldığı bir gelecek senaryosu, Rusya'yı Suriye'de temel aktör haline getirecektir. Süreç içerisinde ayakta kalabilmesini Rus desteğine borçlu olan Şam rejimi, bundan sonra Rusya'ya daha da bağımlı hale gelecektir. Bu durum ayrıca Rusya'yı Ortadoğu'da daha aktif bir aktör yapacaktır. Buna karşın tam tersi bir senaryoda -Şam rejiminin yıkılması halinde- Rusya, Suriye'deki çıkarlarını farklı yöntem ve araçlarla korumaya çalışacaktır. Özellikle

Rusya'nın Tartus ve Lazkiye'deki askerî üsleri bu konudaki başlıca dayanak noktaları olacaktır.

Rusya'nın Suriye'deki operasyonlarının günlük maliyetinin 2,4 milyon dolar ile 4 milyon dolar arasında, yani ayda yaklaşık 1,2 milyar dolar olduğu tahmin edildiğinde³⁸ bu politikanın ne kadar sürdürülebilir olduğu tartışma götürür. Özellikle petrol ve doğalgaz fiyatlarının düşmesi sonucu Rusya'nın yaşadığı ekonomik kriz dikkate alındığında böyle bir politikanın uzun süre devam ettirilemeyeceği gözükmektedir. Nitekim Rusya, sürecin daha fazla uzamasının kendi aleyhine dönüşebileceğini hesaplayarak şubat ayında bir ateşkes önerisinde bulunmuştur. Tüm bu seçenekler ABD-Rusya anlaşmasının temel parametreleri olarak ortada dursa da Türkiye, Suudi Arabistan ve İran gibi bölgesel aktörlerin hamleleri de Suriye krizinin sona ermesi konusunda etkili olacaktır. Bütün küresel ve bölgesel güçlerin kıyasıya mücadele verdiği Suriye coğrafyası, sahadaki aktörlerin giderek edilginleştiği ve bu oranda dozu artan bir şiddete yöneldiği acımasız bir iç savaş haline gelmiştir.

Kaynakça

Kitaplar

Arı, Tayyar, *Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, Bursa: MKM Yayıncılık, 2012.

_____, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Bursa: MKM Yayıncılık, 2013.

_____, *Yükselen Güç: Türkiye-ABD İlişkileri ve Orta Doğu*, Bursa: MKM Yayınları, 2010.

Bourtman, Ilya, *Putin and Russia's Middle Eastern Policy*, MERIA, 2006, <http://www.rubincenter.org/meria/articles/2006/june/putin-and-russias-middle-eastern-policy.pdf>

Cordesman, Anthony, *Russia in Syria: Hybrid Political Warfare*, CSIS, 2015, <http://csis.org/publication/russiasyria-hybrid-political-warfare>

Dağ, Ahmet Emin, *Ortadoğu Çatışmaları*, İstanbul: İHH İnsani ve Sosyal Araştırmaları Merkezi, 2015.

Doster, Barış, "Arap Baharı Özelinde Rusya'nın Suriye Politikası", *Arap Baharı ve Suriye*, der. Barış Adıbelli, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2012, ss. 47-51.

Dugin, Aleksandr, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, İstanbul: Küre Yayınları, 2015.

Golan, Galia, *Soviet Policies in the Middle East: from World War Two to Gorbachev*, Cambridge: Cambridge University Press, 1990.

İşyar, Ömer Göksel, *Karşılaştırmalı Dış Politikalar*, Bursa: Dora Yayınları, 2013.

_____, "Türkiye-Rusya İlişkileri: Günümüzde Doğu-Batı Rekabetinin Yeni Kırılma Noktası", *Rusya'nın Doğu Politikası*, der. Sezgin Kaya, Bursa: Ekin Yayınevi, 2013, ss. 116-123.

Katz, Mark, *Putin's Foreign Policy Toward Russia*, MERIA, 2006, <http://www.rubincenter.org/meria/2006/03/Katz.pdf>

Kennan, George, "The Sources of Soviet Conduct", *Foreign Affairs*, 1947, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/1947-07-01/sources-soviet-conduct>

Kreutz, Andrej, *Russia in the Middle East: Friend or Foe?*, Westport: Greenwood Publishing, 2007.

_____, *Syria: Russia's Best Asset in the Middle East*, Paris: NIS Center, 2010, <https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/kreuzengrussiasyrianov2010.pdf>

Mikail, Elnur Hasan, *Yeni Çarlar ve Rus Dış Politikası*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007.

Nizameddin, Talal, *Russia and the Middle East*, New York: ST. Martin's, 1999.

Oran, Baskın, *Türk Dış Politikası 1919-1980*, Cilt 1, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.

Pipes, Daniel, *Damascus Courts the West: Syrian Politics 1989-1991*, Washington DC: The Washington Institute, 1991.

Primakov, Yevgeny, *Russia and the Arabs: Behind the Scenes in the Middle East from the Cold War to the Present*, New York: Perseus Books Group, 2006.

Putin, Vladimir, "Maritime Doctrine of Russian Federation 2020", 2001, http://www.oceanlaw.org/downloads/arctic/Russian_Maritime_Policy_2020.pdf

Tellal, Erel, *Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Cilt 65, Sayı 3, 2010, ss. 215-221.

Trenin, Dmitri, *The Mythical Alliance: Russia's Syria Policy*, The Carnegie, 2013, <http://carnegie.ru/publications/?fa=50909#>

İnternet Kaynakları

"Putin's Prepared Remarks at 43rd Munich Conference "Putin's Prepared Remarks at 43rd Munich Conference on Security Policy", *The Washington Post*, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/02/12/AR2007021200555.html> (12 Şubat 2007).

"Putin Kırım'ın Bağımsızlığını Tanıdı", *lifeneews.ru*, <http://lifeneews.ru/news/129284> (17 Mart 2014).

"Rusya'nın İthalat Boykotu Kimi Etkiler?", *Amerika'nın Sesi*, <http://www.amerikanin sesi.com/content/rusya-ninthalat-boykotu-kimi-etkiler/2414623.html> (15 Ağustos 2014).

"These New Sattellite Images Show How Russia is Expanding its Military Presence in Syria", *The Washington Post*, <https://www.washingtonpost.com/news/checkpoint/wp/2015/09/22/these-new-satellite-images-show-howrussia-is-expanding-its-military-presence-in-syria/> (22 Eylül 2015).

"Rusya'nın Suriye'deki Kâr-Zarar Muhasebesi", *Al-Monitor*, <http://www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2016/01/russia-syria-intervention-costs-benefits-turkey-ukraine.html#> (7 Ocak 2016).

"Suriye'deki Rus Silahları", *Aljazeera Turk*, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/suriyedeki-rus-silahlari> (25 Eylül 2015).

"Report: Russia Transferred S-300 Missiles into Syria", *Israelnationalnews.com*, <http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/171767#.VssSM5x97IU> (9 Ekim 2013).

"Russia S-400 Syria Missile Deployment Sends Robust Signal", *BBC.com*, <http://www.bbc.com/news/world-europe-34976537> (1 Aralık 2015).